

TOMAS AKVINIETIS

SVARSTYTI KLAUSIMAI APIE TIESĄ

KLAUSIMAS XIV. PRATARMĖ IR PIRMAS ARTIKULAS

Disputed Questions on Truth. Question 14. Preface and the First Article

XIV KLAUSIMAS

PRATARMĖ

Pirmas klausimas – ką reiškia tikėti.

Antras – kas yra tikėjimas.

Trečias – ar tikėjimas yra dorybė.

Ketvirtas – kas yra tikėjimo subjektas.

Penktas – ar meilė yra tikėjimo forma.

Šeštas – ar beformis tikėjimas yra dorybė.

Septintas – ar beformio ir suformuoto
tikėjimo įprotis yra tas pats įprotis.

Aštuntas – ar pirmoji tiesa yra tikrasis
tikėjimo objektas.

Devintas – ar gali būti tikima žinomais
dalykais.

Dešimtas – ar tikėjimas žmogui būtinas.

Vienuoliktas – ar būtina tikėti atvirai.

Dvyliktas – ar senųjų ir naujųjų laikų
tikėjimas yra tas pats.

I ARTIKULAS

[ARTICLE III *Sent.*, 23, 2, 2, sol. 1; *Ad Hebr.*, c. 11, lect. 1; *S.T.*, II-II, 2, 1.]

Augustinas knygoje *Apie šventųjų predestinaciją*¹ rašo ir šių Antrojo laiško korintiečiams eilučių – *Ir ne todėl, kad būtume savaime tinkami* ir t. t. (2 Kor 3,5) – Glosa² patvirtina, kad tikėti – tai protauti pritariant. Bet atrodo, kad tai neatitinka tikrovės.

1. Juk Augustinas knygoje *Apie Dievo regėjimą* aiškiai parodo, kad žinantis skiriasi nuo tikinčiojo. Tačiau žinantysis pažindamas protauja ir pritaria tam, ką mąsto.

RAKTAŽODŽIAI: Tomas Akvinietis, Svarstyti klausimai apie tiesą, tikėjimas, dorybė.

KEY WORDS: Thomas Aquinas, Disputed Questions on Truth, faith, virtue.

- Vadinasi, tikėjimas netinkamai apibūdinamas teigiant, kad *tikėti – tai protauti pritariant*.
2. Be to, protavimas yra tam tikras tyrimas, nes sakoma, kad protauti (*cogitare*) – tai tarsi susieti (*coagitare*), t. y. skaidyti ir gretinti vieną dalyką su kitu. Tačiau tyrimas tikėjimo esmę pašalina, nes Damaskietis teigia, kad *tikėjimas yra pritarimas tam, kas neištirta*. Vadinasi, neteisingai sakoma, kad *tikėti – tai protauti pritariant*.
 3. Be to, tikėjimas yra proto aktas, o pritarimas, atrodo, yra jausmas, nes sakoma, kad jausmu kam nors pritariame. Vadinasi, pritarimo tikėjime nėra.
 4. Be to, Augustinas traktato *Apie Trejybę* keturioliktame skyriuje rašo, kad niekas nevadinamas protaujančiu, nebent jis iš tiesų ką nors svarsto. Tačiau sakoma, kad tiki ir tas, kuris iš tiesų nieko nesvarsto: pavyzdžiui, miegantis tikintysis. Vadinasi, tikėti nereiškia protauti.
 5. Be to, paprasta šviesa yra paprasto pažinimo pradai. O anot Dionisijo traktato *Apie Dievo vardus* septinto skyriaus, [religinis] tikėjimas (*fides*) yra tam tikra paprasta šviesa. Vadinasi, tikėjimo aktas (*credere*) yra paprastas pažinimas, todėl jis nėra protavimas, kuris vadinamas palyginamuoju pažinimu.
 6. Be to, dažnai sakoma, kad tikėjimas pritaria pirmajai tiesai dėl jos pačios. Bet tas, kuris palygindamas kam nors pritaria, jam pritaria ne dėl jo paties, o dėl ko nors kito, su kuriuo lygina. Vadinasi, tikėjime nėra jokio palyginimo, taigi ir protavimo.
 7. Be to, sakoma, kad tikėjimas yra tikresnis negu bet kuris mokslas ir bet kuris pažinimas. O pradmenys dėl jų tikrumo pažįstami be jokio protavimo arba palyginimo. Vadinasi, tikėti nereiškia protauti.
 8. Be to, dvasinė galia yra stipresnė už kūniškąją. Todėl ir dvasinė šviesa yra veiksmingesnė už kūniškąją. Tačiau išorinė kūniškoji šviesa tobulina akį, kad ji nuolatatos pažintų matomus kūniškus dalykus, kurių pažinimui įgimta šviesa nėra pakankama. Todėl iš Dievo sklindanti dvasinė šviesa protą tobulina taip, kad jis be jokio palyginimo ir protavimo pažintų ir tuos dalykus, kurių pažinimui prigimtinio proto nepakanka. Vadinasi, tikėti nereiškia protauti.
 9. Be to, filosofai protavimo galią priskiria juslinei sielos daliai. Bet Augustinas teigia, kad tikėti skirta sielai. Vadinasi, tikėti nereiškia protauti³.

Atsakymas

Reikia sakyti, jog Augustinas pakankamai gerai apibūdina tikėjimo aktą, nes tuo apibrėžimu parodoma jo esmė ir skirtingumas nuo visų kitų protavimo aktų. Taip yra todėl, kad mūsų mąstymas, anot Filosofo traktato *Apie sielą*, atlieka dvejopą veiksmą. Vienaip formuoja paprastus daiktų esmiškumus (*quidditates*)⁴: pavyzdžiui, kas yra žmogus arba kas yra gyvūnas, ir šiame veiksmo, kaip ir atskiruose garsuose, nėra nei tiesos pačios savaime, nei melo. Kitu veiksmu mąstymas teigdamas ir neigdamas sieja ir skaido. Ir šiame veiksmo jau yra tiesa ir melas, kaip ir garsų derinyje, kuris yra to veiksmo ženklas. Tačiau tikėjimo aktas siejamas ne su pirmuo-

ju protavimo veiksmu, bet tik su antruoju, nes tikime tuo, kas teisinga, ir netikime tuo, kas melaginga. Todėl arabai pirmąjį protavimo veiksma vadina mąstymo vaizduote, o antrąjį – tikėjimu, kaip tai matyti iš Averojaus žodžių trečiosios traktato *Apie sielą* knygos komentaruose.

Tačiau pasyvusis protas pats savaime yra galimybėje visų suprantamumo formų atžvilgiu, kaip pirmoji materija – visų juntamumo formų atžvilgiu. Todėl materija pati savaime nėra labiau determinuota būti linkusi sieti, negu skaidyti, ir priešingai. Tačiau kiekvienas, kuris nėra determinuotas dviem dalykams, nėra determinuotas nė vienam iš jų, nebent jį kas nors skatintų. Tačiau pasyvųjį protą skatina du dalykai: tikrasis jo objektas, kuris yra suprantamumo forma, kitaip tariant, tai, kas yra, kaip apie tai rašoma trečiojoje traktato *Apie sielą* knygoje, ir valia, kuri, kaip teigia Anzelmas, judina visas kitas galias. Todėl mūsų pasyvusis protas priešingų prieštaravimo dalių atžvilgiu laikosi skirtingai.

Juk kartais mes nesame labiau linkę į vieną negu į kitą arba dėl skatinimo silpnumo, kaip tais atvejais, kai problemos priežastys mums nežinomos, arba kai mums atrodo, kad esame vienodai skatinami tų priešingų dalių požiūriu. Pastaroji būseną yra abejonės būseną, kurioje esant, svyruojama tarp dviejų prieštaravimo dalių.

O kartais protas labiau linkęs į vieną negu į kitą. Bet tai, kas tą polinkį skatina, protą veikia nepakankamai, kad jį visiškai nukreiptų į tą vieną dalį, todėl jis tą dalį priima, tačiau visada abejodamas dėl priešingos dalies. Ir tai yra būseną turinčio nuomonę, kuris vieną prieštaravimo dalį priima nuogaustaudamas dėl kitos dalies.

Bet kartais pasyvusis protas nukreipiamas taip, kad visiškai priglunda prie vienos dalies. Kartais taip atsitinka dėl suprantamo objekto, o kartais dėl valios. Be to, suprantamas objektas kartais protui daro netiesioginį, o kartais tiesioginį poveikį. Tiesiogiai jis veikia tada, kai dėl paties suprantamo objekto poveikio tiesa protui tampa nepaneigiamai akivaizdi. Ir, pasak Filosofo, tai yra būseną suprantančiojo pradmenis, kurie jam tampa žinomi vos tik išgirdus terminus. Šitai pats objekto esmiškumas protą nukreipia tiesiai į minėtos rūšies teiginius. O netiesiogiai objektas mąstymą veikia tada, kai, išgirdus terminų apibrėžimus, protas pirmųjų pradmenų galia nukreipiamas į priešingą prieštaravimo dalį. Ir tokia būseną yra pažįstančiojo būseną.

O kartais protas negali būti nukreiptas į kitą prieštaravimo dalį nei tiesiogiai pačiais terminų apibrėžimais, kaip pradmenų atveju, nei pradmenų galia, kaip yra išvadų darymo atveju. Tačiau nukreipiamas valia, kuri galutinai ir ryžtingai pasirenka pritarti vienai daliai dėl ko nors, kam pakanka galios, kad skatintų valią taip, kad jai atrodytų gera ir tinkama tai daliai pritarti, bet nepakanka, kad skatintų protą. Ir tai yra tikinčiojo būseną, kai kas nors tiki tuo, ką pasakė kuris nors žmogus, ir kas jam atrodo kaip tinkama arba naudinga.

Šitai esame skatinami tikėti tuo, ką sako Dievas, nes mums pažadėta, jeigu tikėsime, amžinojo gyvenimo dovana. Ir toji dovana skatina valią pritarti tam, kas sakoma, nors protas nėra skatinamas kuo nors, kas suprasta. Todėl Augustinas sako, jog žmogus kitus dalykus gali daryti ne savo valia, bet tikėti gali tik savo valia.

Taigi dėl to, kas jau pasakyta, akivaizdu, kad tame veiksmė, kuriuo protas formuoja paprastus daiktų esmiškumus, pritarimo nėra, nes jame nėra tiesos ir melo. Juk nesakoma, kad mes pritariame tam, ko nelaikome tiesa. Panašiai ir abejojantis nepritaria, nes nelinksta prie vienos prieštaravimo dalies labiau negu prie kitos. Taip pat ir turintis nuomonę nepritaria, nes jo polinkis į kurią nors vieną dalį nėra pakankamai tvirtas. Tačiau Isakas ir Avicena teigia, kad *pažiūra yra aiški ir pati tikriausia vienos prieštaravimo dalies samprata*, nes žodis „pritarti“ (*assentire*) paimtas iš žodžio „pažiūra“ (*sententia*). Suprantantis tam tikru būdu pritaria, nes užtikrintai laikosi vienos prieštaravimo dalies, tačiau stokoja mąstymo, nes į tą dalį yra nukreiptas be jokio palyginimo. O žinantis ir mąsto, ir pritaria. Tačiau mąstymas lemia pritarimą, o pritarimas užbaigia mąstymą. O dėl paties pradmenų palyginimo su išvadomis, tai žinantysis pritaria išvadoms redukuodamas jas į pradmenis ir tuo užbaigia mąstymo judėjimą ir nurimsta. Juk moksle proto judėjimas prasideda pradmenų supratimu ir baigiasi redukcija į juos. Todėl pritarimas ir mąstymas jame vyksta ne lygiagrečiai, bet mąstymas veda į pritarimą, o pritarimas nuramina mąstymą.

Tačiau tikėjime pritarimas ir protavimas vyksta tarsi lygiagrečiai, nes, kaip jau minėta, pritarimo priešastis čia yra ne mąstymas, o valia. Ir kadangi mąstymas nesibaigia ties viena prieštaravimo dalimi kaip atvestas prie tikrosios jo pabaigos, kuri yra kokio nors mąstomo objekto regėjimas, tai mąstymo veikla niekada nenurimsta, bet intensyvėja ir tiria tuos dalykus, kuriais tiki, nors jiems kuo stipriausiai pritaria. Mat kiek toji mąstymo veikla kyla iš jo paties, tiek ji proto netenkina ir todėl nesibaigia ties viena dalimi, bet yra užbaigiama tik iš išorės. Ir todėl tikinčiojo protas vadinamas paimtu į nelaisvę, nes apribotas ne savo, bet svetimomis ribomis. Antrame laiške korintiečiams: *Jais paimame nelaisvėn kiekvieną protą*, ir t. t. (2 Kor 10,5). Todėl tikinčiam gali kilti judėjimas, priešingas tam, kurio jis stipriausiai laikosi, nors toks judėjimas negali kilti suprantančiam ir žinančiam.

Vadinasi, pritarimu tikėjimo aktas atskiriamas nuo to veiksmo, kuriuo mąstymas pradeda formuoti paprastas esmybiškumo formas, taip pat nuo abejonės ir nuo nuomonės. O mąstymu, kuris vyksta lygiagrečiai su pritarimu, tikėjimas atskiriamas nuo protavimo ir tuo pačiu nuo mokslo.

1. Todėl atsakymas į pirmąjį argumentą aiškus.
2. Į antrąjį atsakytina, kad tikėjimas vadinamas neištirtu sutarimu (*consensus*) todėl, kad tyrimas protu nėra sutarimo ar pritarimo (*assensus*) tikėjime priešastis, bet tai nereiškia, kad tikinčiojo prote nėra jokio protavimo ar lyginimo tų dalykų, kuriais jis tiki.
3. Į trečiąjį atsakytina, kad valia atsižvelgia į tam tikrą ankstesnę galią, būtent į protą, bet protas to nedaro. Todėl pritarti (*assentire*) priklauso protui, nes jis yra visiško atsidavimo tam, kam pritariama, priešastis. Bet sutarti (*consentire*) priklauso valiai, nes sutarti reiškia kartu su kitu jausti (*sentire*), todėl sakoma: santykyje, arba lyginant su kuo nors anksčiau esančiu.

4. Į ketvirtąjį atsakytina: kadangi įpročiai pažįstami per jų veiksmus, o veiksmų pradmenys yra patys įpročiai, tai įpročiai kartais vadinami veiksmų vardais. Todėl veiksmų vardais kartais vadinami patys veiksmi, o kartais įpročiai. Tad tikėjimas kaip veiksmas, bet ne kaip įprotis, visada susijęs su aktualia protavimo veikla. O miegantis žmogus vadinamas tikinčiuoju dėl įpročio tikėti.
5. Į penktąjį atsakytina, kad tikėjimas turi tam tikrą tobulumą ir tam tikrą netobulumą. Tobulumas yra pats jo tvirtumas, priklausantis pritarimui, o netobulumas yra regėjimo stoka, dėl kurios tikinčiojo sieloje vis dar išlieka protavimo aktyvumas. Tad paprastoji šviesa, kuri yra tikėjimas, yra tobulumo, būtent pritarimo, priežastis, bet kadangi toje šviesoje protas dalyvauja netobulai, tai proto netobulumą ji ne visiškai pašalina, todėl minties judėjimas tikinčiajame nerimsta.
6. Į šeštąjį atsakytina, jog tas argumentas įrodo arba daro išvadą, kad pažinimas nėra pritarimo tikėjimui priežastis, bet ne tai, kad pritarimas nesusijęs su tikėjimu.
7. Į septintąjį atsakytina, kad tikrumas gali reikšti du dalykus. Atsidavimo stiprumą, ir šiuo požiūriu tikėjimas yra tikresnis (*certior*) už bet kurią mąstymą arba mokslą, nes pirmoji tiesa, kuri lemia pritarimą tikėjime, yra stipresnė priežastis negu proto šviesa, kuri lemia pritarimą mąstyme arba moksle. Antra, tikrumas reiškia akivaizdumą to, kam pritariama, ir šiuo atžvilgiu tikėjimas neturi tikrumo, bet turi žinojimas ir protavimas. Todėl samprata nemąsto.
8. Į aštuntąjį atsakytina, kad tas argumentas būtų teisingas, jeigu mūsų dalyvavimas toje dvasinėje šviesoje būtų tobulas: jis bus toks tėvynėje, kur tuos dalykus, kuriais dabar tikime, tobulai regėsime. Bet dabar tos tobulinančios šviesos veikimu pažįstami dalykai regimi neaiškiai dėl netobulo joje dalyvavimo, o ne dėl pačios dvasinės šviesos veikimo.
9. Į devintąjį atsakytina, kad protavimo galia yra tai, kas jautrioje sielos dalyje yra aukščiausia, todėl tam tikru būdu pastaroji liečia protingąją sielos dalį kaip tai, kas dalyvauja tame, kas protaujančioje dalyje yra žemiausia, būtent protavimo diskurse (*rationis discursum*), pagal Dionisijo traktato *Apie Dievo vardus* septintoje knygoje išsakytą taisyklę, kad antrinių dalykų pradmenys siejasi su pirminių pabaigomis. Todėl ir pati protavimo galia vadinama daliniu protu (*particularis ratio*), kaip tai akivaizdu iš Averojaus komentaro trečiajai traktato *Apie sielą* knygai. Ji priklauso tik žmogui. Kituose gyvūnuose jos vietą užima prigimtinis vertinimas⁵. Todėl kartais ir pats visuotinis protas, priklausantis protingajai sielos daliai, dėl veikimo panašumo vadinamas protavimu.

Iš lotynų kalbos vertė prof. dr. Gintautas VYŠNIAUSKAS,
Klaipėdos universitetas

Versta iš *Sancti Thomae de Aquino Quaestiones disputatae de veritate*, quaestio XIV.
Textum adaequatum Leonino 1972 edito ex plagulis de prelo emendatum ac translatum
a Roberto Busa SJ in taenias magneticas denuo recognovit Enrique Alarcón atque instruxit
<[http:// www.corpusthomicum.org/qdv14.html](http://www.corpusthomicum.org/qdv14.html)> [žiūrėta 2018 09 28]

Literatūra

Aristotelis. 1990. Apie sielą, V skyrius. Iš senosios graikų kalbos vertė V. Sezemanas. *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis.

Tomas Akvinietas. 2009. *Filosofijos traktatų rinktinė*. Iš lotynų kalbos vertė R. Plečkaitis. Vilnius: Margi raštai.

Nuorodos

- ¹ *Predestinacija* – teologinė dieviškojo determinizmo teorija, pagal kurią Dievas iš anksto nulėmė, kurie žmonės tikės teisingai ir bus išganyti, o kurie tikės neteisingai arba visiškai netikės ir bus pasmerkti geriausiu atveju skaistyklai, blogiausiu – amžinoms pragaro kančioms. Šios teorijos fone laisvo apsisprendimo dogma atrodo kaip pasityčiojimas.
- ² *Glosa* – Šventojo Rašto laukeliuose arba tarp eilučių įterptas teksto prasmės aiškinimas.

- ³ Apie pasyvųjį protą rašė Aristotelis. (Žr.: Aristotelis, *Apie sielą*, V sk. (430a), p. 391.)
- ⁴ Terminą *quidditas* į lietuvių kalbą versti žodžiu *esmiškumas* pasiūlė Immanuelio Kanto ir Tomo Akviniečio vertėjas į lietuvių kalbą profesorius Romanas Plečkaitis. (Žr.: Tomas Akvinietas, *Filosofijos traktatų rinktinė*, p. 9.)
- ⁵ *aestimatio naturalis* – instinktas.